

KONZERVATÍV FIATALSÁG

F Á B I Á N I S T V Á N

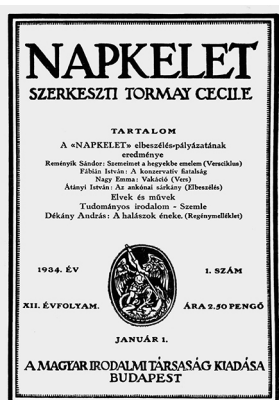
Már többször megfigyelték azt az érdekes tünetet, hogy a mai fiatalság nagy része – és nem a legtehetségtelenebb része – konzervatívnak vallja magát. Ebben mindenesetre nagy része van az előttünk járó konzervatív nemzedék (Prohászka Ottokár, Pauler Ákos, Szekfű Gyula, Horváth János) gondolatébresztő problémalátásának és igazságszomjúhozó józanságának és a külföldi konzervatív eszméáramlatok (fasizmus, Hitler, Maurras, Maritain, Chesterton) megerősödésének, de a legfontosabb tényező mégis saját életünk volt. Boldogabb korok értelmi életet élő fiatalsága azzal töltötte idejét, hogy szép könyvekből szép elméleteket ismert meg és bizonyos idő múlva ő is igyekezett hasonlókat alkotni. És mikor „készen lett rendszere, megnősült”, mint a német filozófus írta önéletrajzában. Boldogabb idők fiatalsága hitt a rendszerekben, s ezért forradalmár volt. Minden fiatalember eljutott egy időponthoz, amelyben észrevette, hogy elméletei és a valóság között kisebb-nagyobb különbség van. Mivel elméleteit tökéletesnek tartotta, a valóságot akarta megváltoztatni – lehetőleg minél gyorsabban. Az idősebbek jóindulatúan nézték a fiatalok erőlködéseit, és mosolyogva gondoltak a férfivá érés napjaira, amikor majd rájön a fiatalember, hogy az elméleteket könnyebb megváltoztatni, mint a valóságot.

AZ ÉLET ELLENFORRADALMA

A mi évjáratunknak a háború alatt kezdett nyiladozni az esze, a forradalmak alatt kezdett el a saját fejével gondolkodni, az infláció meg a külföldi kölcsönök nyomán jelentkező fellendülés alatt kellett volna forrongania és méreteiben páratlan gazdasági válság alatt érik férfivá. Egész eddigi öntudatos életünkben a valóság, az „élet” – ahogy szokták mondani – olyan parancsoló erővel jelentkezett, hogy kénytelenek voltunk tudomást venni róla. Hiszen nem egyformán reagáltunk a kényelmetlenül tolakodó erőszakoskodásaira. A gyengébbek előbb megijedtek tőle, az erősebbek tovább tartottak ki. A „jobbik rész” annál elkeseredettebben vetette magát az álmok és ideálok világába, minél hangosabban dörömbölt a valóság. Minél előbb akarta megöregíteni az idő, annál inkább ragaszkodott az ifjúkori álmodozások szent jogához. De hiába. Ha az ébrenlét ideje alatt erősek a benyomásaink, álmainkban sem tudunk szabadulni tőlük. Hamarosán fel kellett adnunk a küzdelmet, hogy fiatalok maradhassunk; előbb értünk férfivá, előbb józanodtunk ki, mint az előttünk járó nemzedékek és – esetleg – mint az utánunk járók.

Így lettünk fiatalon konzervatívok, és vállalnunk kellett ennek összes terheit. Mert vannak terhei. Nálunk kitartó propagandával terjesztették el a közvéleményben azt a dogmát, hogy aki konzervatív, vagy korlátolt, ostoba, vagy eladta magát. Arról, hogy nem vagyunk ostobák, még csak meg tudtuk győzni azokat, akik törődtek velünk, de a magunkat eladás gyánúja leküzdhetetlen.

* Az írás eredetileg a *Napkelet* 1934. évi első, januári számában jelent meg a 6–9. oldalakon. (A szerk.)

A *Napkelet* 1934. évi
1. számának címlapja

Ha jelenlegi viszonyainkra mutatunk, amelyek legtöbbször nem túlságosan közelíti meg a 18. századi főurak életszínvonalát, még mindig fennmarad a gyanú, hogy a jövő, a karrier stb. érdekében „adtuk el lelkünket”.

De nem csak ilyen külső terhekkel kell megküzdenünk. „Forradalmár” vagy „baloldali” kortársaink készen kapnak az őket megelőző nemzedéktől gondolatokat, mondanivalót, formát, mindent. Nekünk, néha szintén voltak megelőzőink, sokkal több a tisztánvalónk önmagunkban, s ami a legnagyobb hátrány: rengeteg gátlással kell megküzdenünk. Nem a ma minden fiatal előtt egyformán tornyosuló külső akadályokra gondolok, hanem a belsőkre, lelkiekre. Konzervatívnak lenni azt jelenti, hogy mindig higgadtak és józanok maradjunk. Mi veszedelmes dolognak tartjuk, ha valaki érzelmeire hallgat, és nem a józan ész, a hideg értelem vezeti tetteiben, szavában, írásában. Ha valaki tisztában van a valósággal és érzi a felelősséget, amit korunk és mai állapotunk mindenkire rá kellene, hogy kényszerítsen – csak irigyelni tudja azoknak a lelkiismeretét, akik szabadon engedik csapongani érzéseiket, vagy akik játszi könnyedséggel gyártják a szebbnél szebb elméleteket.

KONZERVATÍV VILÁGNÉZET

Eddigi életünkben a külső események úgyszólván mindig az ellenkező irányba tereltek bennünket, mint amerre egyéni belső fejlődésünk szeretett volna tartani. Ez megtanította nemzedékünket arra, hogy megbecsüljük a valóságot, és ne értékeljük túlságosan az „egyéniséget”. Sokan ezt objektivitásnak nevezik, én úgy érzem, nagyobb területet ölel föl, és mégis találób, ha ezt a bizonyos eredményt *konzervatív világnézetnek* nevezem.

Ez a konzervativizmus nem program és nem ideál, hanem *világnézet*, azaz egy bizonyos mód, amellyel szemlélem a világot. Tehát semmi esetre sem jelenti azt, hogy minden úgy van jól, ahogy éppen van, és minden változtatást eleve elítélünk. Az öregek sincsenek megelégedve a jelenlegi állapotokkal, hogy elégednénk meg mi, akik mégiscsak fiatalabbak vagyunk. Változtatni, javítani akarunk mi is, de csak okkal.

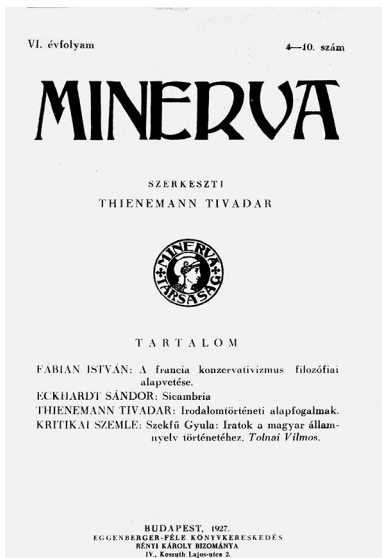
A konzervativizmus lényege az indukció. A valóságból indul ki, nem az elméletekből. A különböző elméleteket is megbecsüli, de nem a valóság ellentétének tartja, hanem részének, amelynek akkora értéke van, amilyen mértékben hat a valóságra. A legszebb, a leglogikusabb, legarányosabban felépített elmélet is csak akkor ér valamit, ha termékeny, ha aktív, ha befolyásolja a való világot. A konzervatív ember tehát csak akkor változtat, ha a valóság megköveteli, és csak azt javítja, amit a realitás hibásnak mutat. Nem indul elméletek után, és nem fontos számára, hogy ilyen vagy olyan „izmus” mennyire valósul meg. A forradalmár az ellenkező irányú utat követi. Kikeresi az elméletek közül azt, amelyik a legjobban tetszik neki, és annak megvalósításáért küzd. A forradalom, ha uralomra kerül, a valóságot igyekszik a maga ízlése szerint átalakítani. Mivel pedig az elmélet mindig szűkebb, mint maga az élet, minden győzelmes forradalom pusztít, lenyesegeti a valóságból azt, ami nem illik bele rendszerébe: az intézményeket eltörli, az embereket agyonlövöti vagy lefejezi. Minden forradalom dedukál, és a valóságot valamilyen előre kiagyalt rendszerbe akarja beleszorítani.

A tiszta konzervativizmus szempontjából minden elmélet és rendszer erőszaktétel a valóságon. Legyen az demokrácia vagy kapitalizmus, szocializmus vagy nacionalizmus, kommunizmus vagy hitlerizmus, liberalizmus vagy klerikalizmus: mind az igazság egy részét akarják az életre ráerőszakolni. Ezért a konzervativizmus csak akkor változtat, ha okvetlenül szükséges. Chesterton szellemes paradoxonja szerint a konzervativizmus a legtágabb körű demokrácia, mert a halottaknak is van benne szavazati joguk. Hétköznapi nyelven ez a paradoxon azt jelenti, hogy valószínűbb, hogy az a jó, ami évszázadokon keresztül jó volt, mint az, amit néhány lelkes ember kisüt.

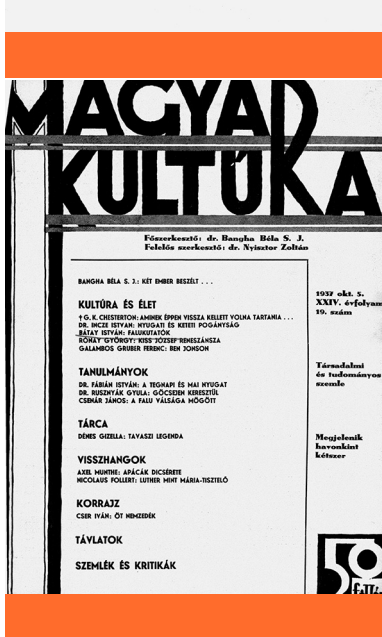
Hogy példa is legyen a fejtegetések mellett, induljunk ki egy tényből: van néhány arisztokrata, aki nem teljesíti kötelességeit, amit rangja és vagyona ráró, de annál hangsúlyosabban követeli az őt megillető jogokat, sőt a „rangjának kijáró

**a konzervativizmus
nem program,
hanem világnézet**

Ára 4 pengő.

Konzervatív nemzedék –
 Fábián István írásai a kor folyóirataiban:
Minerva, 1927/4–10. szám,
Korunk Szava, 1933/12. szám
 és *Magyar Kultúra*, 1937/19. szám

kivételes bánásmódot”. A forradalmár ebből azt a következtetést vonja le, hogy el kell törölni az arisztokráciát. Pedig ebből a tényből csak az következik, hogy el kell törölni az arisztokrácia néhány rossz tulajdonságát, legfeljebb az, hogy el kell törölni néhány arisztokratát. Azért, mert sok rossz író van, nem szabad azt követelnünk, hogy töröljük el az egész irodalmat. Viszont azt sem lehet kívánni józan ésszel, hogy azért, mert valaki író vagy arisztokrata, csak bámulni szabad, és ha valaki kifogást emel a két tiszteletreméltó osztály valamelyik tagja ellen, akkor a műveletlen, reakciós, tekintélyromboló, kommunista jelzők közül az alkalomnak legmegfelelőbbet el kell tűrnie.

Természetesen, ha az egyes esetek gyógyítása nem segít, vagy valamilyen hiba tömegesen lép fel, a konzervativizmusnak is vállalkoznia kell gyökeres változtatásokra is.

KONZERVATÍV KRITIKA

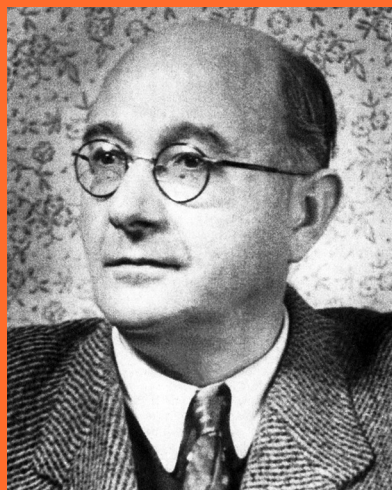
Ha azt keresi az ember, hogy az ilyenfajta konzervativizmus milyen szerepet játsszék az irodalomban, a közelmúlt egyik problémájába ütközik bele. Ez a világnézet és a *l'art pour l'art* ellentéte, vagy ha kevésbé korhoz kötött szavakkal akarjuk megjelölni: a tartalom és forma ellentéte. Ez az ellentét különösen Ady Endre költészete körül kialakult vitában éleződött ki. A korlátolt és vaskalapos konzervativizmus azt az álláspontot képviselte, hogy Ady züllött ember, és költészete zagyva és érthetetlen, a korlátolt és rajongó baloldal azt hirdette, hogy Ady költészete tökéletes és hibátlan, ő maga az ideális modern ember. A józan konzervativizmus nézete az, hogy Ady jelentősége nagy, mert valóban megújította a magyar költészet formanyelvét, de egyénisége csak elretentő példának jó, elveiben pedig a háború előtti radikalizmus zagyvaságai keverednek az ösztönösen megérzett igazságokkal. Erre következett a válasz: az irodalomban a világnézet, a tartalom nem fontos, csak a stílus; a forma foglalja magában a művészt. E vita adta aktualitásnak, meg a *l'art pour l'art* magyar képviselői erős egyéniségének, nagy hatást gyakorló tehetségének köszönheti ez az irány, hogy – a külföldi irodalmakkal szemben, ahol epizód szereppel kellett beérnie – nálunk még ma is probléma. Még ma is probléma, noha jelentősége erősen csökken. A *Nyugat* fiataljai arra a Rédey Tivadar által felvetett kérdésre, hogy van e jobb- és baloldali irodalom, anyagi egyszerűséggel azt válaszolták, hogy nincsen, mert csak a baloldali az igazi irodalom. Azt hiszem, főlegesen ezt az állítást cáfolgatnunk, elégedjünk meg annak a megállapításával, hogy most már egyetértünk abban, amin annyit vitatkoztak, hogy igenis fontos az irodalomban is a tartalom, a világnézet.

Milyen legyen a konzervatív kritika? Elsősorban ne legyen merev vaskalapos elveinek alkalmazásában. Igenis, legyen szilárd, megállapított világnézete, de ne ítéljen el teljesen valamit azért, mert nem mindenben egyezik meg az ő felfogásával. Saját álláspontjának határozott megvédése mellett keresse meg az ellenkező oldalon is azt, amiből okulhat, vagy esetleg, ami az ő világnézetével közös. De a kritika, ha igazán konzervatív akar lenni, bizonyos állandóságot is képvisel. Ez az állandóság nem lehet a régi formákhoz és mondanivalóhoz való oktalan ragaszkodás, ennek az állandó elemnek is elevennek, változásra képesnek kell lennie. Ilyen eleven és mégis állandó elem: a magyar lélek, a határaink között kifejlődött műveltségnek, hagyománynak, problémáknak, életnek, terveknek az a része, amely csak a mi tulajdonunk, amely sajátosan magyar.

Nem szabad megöregedett és haldokló népek szokása szerint fallal körülvenni magunkat, és gyanakvással fogadni mindent, ami kívülről áramlik be, hanem igyekeznünk kell az újdonságokat a magyar hagyományok gyökereihez növeszteni és a világot foglalkoztató eszmék magyar megoldásait megtalálni. Ha a magyar jellem eddig nem ismert vonásai nem elégségesek ahhoz, hogy korunk által rákényszerített feladatokat

Fábíán István (1903–1961)

Tanár, irodalomtörténész, kritikus, esszéista. Szombathelyi katolikus polgárcsaládban született 1903. január 12-én, már dédszülei is helybéliek voltak. Egészen 1921-es leérettségizéséig szülővárosában élt, ezt követően Budapestre került, ahol előbb filozófia, majd magyar–francia szakos középiskolai tanári diplomát szerzett a M. Kir. Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarán, ahol mestere Horváth János volt. Dolgozata, amely *A francia konzervativizmus filozófiai alapvetői: Maurras, Seillière, Maritain* címet viselte, egy évvel később, 1927-ben nyomtatásban is megjelent a *Minerva* című szellemtörténeti folyóirat kiskönyvsorozatában. Eötvös-kollégista volt, egyetemi tanulmányai során ösztöndíjjal eljutott a Sorbonne-ra, Bécsbe, Berlinbe és Perugiába. Pályája során nem kevesebb mint harmincöt évet töltött tanítással. Először, 1927-től 1934-ig a gödöllői francia tannyelvű premontrei gimnáziumban tanított (Szombathelyen ő maga is premontreis volt), aztán két pesti külvárosi középiskolában helyezkedett el, előbb Mátyásföldön, aztán Kőbányán. Emellett 1928 és 1941 között aktuális magyar és kortárs francia irodalomkritikákat, irodalomtörténeti cikkeket, könyv- és folyóirat-ismertetéseket írt, de közéleti kérdésekben (értelmiségügy, ifjúsági/nemzedéki kérdés, ízlésviták, társadalmi modernizáció, telepítés) is megnyilvánult, mégpedig a különböző színezetű konzervatív közéleti sajtóban (*Diárium, Fiatal Magyarország, Korunk Szava, Magyar Kultúra, Magyar Szemle, Napkelet, Vigília*). A '30-as években mint a józanul szkeptikus, nemesen igényes és megfontoltan humoros fiatal esszénemzedék tagját tartották számon, Halász Gábor és Szerb Antal mellett, mely utóbbiak szintén publikáltak a *Napkelet*-ben. 1941-től haláláig Pécsen élt és tanított, először mint a pécsi Állami Széchenyi Gimnázium igazgatója (1941–48), aztán a Nagy Lajos Gimnázium tanára; ilyen minőségben tankönyvet is szerkesztett. Bár a II. világháború alatt bizonyítottan segítette üldözött zsidó honfitársait, munkásságában pedig sehol sincs nyoma a II. világháború alatti német „korszellem” iránti szimpátiának, sőt éppenséggel pont fordítva, annak ellenére parkolópályára állították és lefokozták, hogy 1946-ban egyetemi magántanári oklevelet szerzett (*Ízléstörténet a magyar irodalomban* című munkájával). Mindez a „polgári elemek” kiszorításának jegyében történt. Aktívan bekapcsolódott a baranyai megyeszékhely intellektuális életébe: 1942-től 1948-as megszűnéséig a *Sorsunk*, aztán 1952–56 között a *Dunántúl*, végül 1958-tól a *Jelenkor* munkatársa, emellett szerkesztő, de írásai a budapesti *Filológiai Közönyben*, illetve a *Magyar Nyelvőrben* is megjelentek. A II. világháború alatt felvételt nyert a pécsi Janus Pannonius Társaságba, Illyés Gyula és Kodolányi János társaságában, később pedig tagja lett az Írószövetség dunántúli szekciójának. A nyugdíjkorhatárt meg sem érve, élete 58. évében hunyt el Pécsen, 1961. augusztus 4-én. Kritikáit a mérséklet és a konzervatív stílus, irodalomtörténeti érdeklődését leginkább Balassi és Berzsenyi neve, munkamódszerét az aprólékosság és szakszerűség, személyiségét pedig a visszaemlékezések szerint a játékosság és a szerénység jellemezte. Karakterisztikusnak kell tartanunk Halász Gábornak azt a recenzióját, mely szerint „Fábíán István válogatása intelligens és sok szempontú, egyaránt kielégíti a stílustörténet igényeit és [...] a kis érdekességek böngészőjét is” (*Nyugat*, 1938/9). Kiadott szakdolgozatán kívül még nyolc kötete jelent meg, ebből hat könyv gyanánt (*Magyar írók levelei*. 1938, *A magyar irodalom kis tükre*. 1942, *Az adoma irodalmunkban*. 1943, *Magyar diák verseskönyve*. 1943, *Guide de la littérature hongroise*. 1944, *A reformkor irodalmának középiskolai tanítása: Kölcsey Ferenc*. 1955), további kettő különlenyomatként (*Az irodalomtörténetírás módszereiről*. 1941, *Széphistóriánk és a diákok*. 1959). Írásbeli munkássága 308 tételét tartalmazó bibliográfiáját a szombathelyi megyei könyvtár készítette el (összegyűjt. Kőbölkuti Katalin, 1995), válogatott írásai Pécsen jelentek meg (*Ízlés és irodalom*. vál. Tüskés Tibor, 2004).

Fábíán István pályája végén Pécsen
(*Pécsi Szemle*, 2004/1. szám, 113. oldal)

Békés Márton

magukba fogadják, nem az új feladatokat kell elodáznia, vagy egyszerűen letagadni, hanem a magyar lélek olyan új vonásait kell megkeresnünk, amelyek eddigi lappangtak vagy elnyomattak.

A konzervatív kritikának a mai válságos időkben nem szabad eddigi kényelmes álláspontjával megelégednie. Nem szabad csak arra szorítkoznia, hogy fékezze és válogassa ki a más meggyőződésű emberek által ajánlott utasítások közül azokat, amelyeket megfelelőknek tart, hanem neki kell az európai szellemi áramlatokból a magyar lélekhez idomított változtatásokat hirdetni. Nemcsak azért, hogy ezzel megfossza a „baloldalt” bizonyos taktikai előnyöktől, és nemcsak azért, hogy ezzel elejét vegye az újítások mérséklésével járó súrlódásoknak, hanem azért is, mert ma két kultúra határmesgyéjén állunk, és ilyenkor – eszmé-váltások idején – a konzervativizmus feladatai kettőztek: nemcsak arra kell ügyelnie, hogy a nemzeti lélek folytonosságát biztosítsa, nemcsak a hagyományokból kell kiválasztania a menthetőt és átformálnia az új követelményekhez, hanem lehetőleg az újításokból is kell fogadnia mindent, ami összeegyeztethető régi ideáljával, hogy megkímélje a társadalmat a kirobbanásoktól, a szélsőséges kísérletektől, hogy nyugodt átmenetet tudjon biztosítani a régiből az újba. ■